

**СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ
"СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ"
ФАКУЛТЕТ ПО НАУКИ ЗА ОБРАЗОВАНИЕТО И
ИЗКУСТВАТА**

ДОКТОРСКА ПРОГРАМА ПО ПРЕДУЧИЛИЩНА И МЕДИЙНА ПЕДАГОГИКА

АВТОРЕФЕРАТ:

**РОЛЯТА НА ВЪЛШЕБНИТЕ ПРИКАЗКИ В
ПРОЦЕСА НА СОЦИАЛИЗАЦИЯ И
ИЗГРАЖДАНЕ НА ПОЛОВАТА
ИДЕНТИЧНОСТ ПРИ ДЕЦАТА В
ПРЕДУЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ**

Студент:

Теодора Мелиста

Научен ръководител:

Проф. Д-р Лучия Малинова

София, 2019

Автореферат

Въведение: Социализацията се дефинира като процес, продължаващ през целия живот, чрез който индивидът придобива и поддържа подходящи и адаптивни нагласи и модели на поведение, които му позволяват да бъде ценна част от обществото. Терминът може да има философски, психологически, социологически, образователни, културни, икономически, политически и други аспекти, като всички те се обединяват в един общ път на социално развитие. Ето защо, можем да охарактеризираме социализацията (или социалното развитие) като "средство, чрез което се постига социална и културна приемственост" (Clausen, 1969).

Социалното развитие е процес на учене, чрез който индивидът изгражда идентичност, която му позволява да бъде различен, като същевременно му позволява да се ангажира ползотворно със социална дейност. Социалната идентичност включва елементи като концепции, качества, възгледи, изразни средства, навици, предпочитания, морални граници, избор на начин на живот, т.н. Това може да се случи, само когато биологичното предразположение действа в съответствие със социалното влияние: тогава индивидът изгражда своята социална идентичност и може да постигне своя пълен потенциал. Тъй като горепосоченият механизъм се опира до голяма степен на теории на ученето, той следва да бъде оценен като най-цялостният и значим сред процесите на учене.

Социалното развитие предполага две основни области: социализация с останалите и развитие на личността (Cole & Cole, 1996). Нещо повече, то включва процеси като способност за самоконтрол, агресивно и просоциално поведение, емоционално развитие, приемане от връстниците и общуване.

Един ключов аспект на социалната идентичност в предучилищните години е половата идентичност. Изграждането на полова идентичност е сложен процес, който продължава през целия живот, като включва взаимодействащи променливи в социални, неврофизиологични, свързани с развитието, лингвистични, семиотични, образователни, свързани с родителството и други теоретични области, чиято цел е придобиването на трайна полова идентичност. Тъй като полът играе важна роля в зрелите години, придобиването на полова идентичност е предмет на широк интерес, особено за психолози, изследващи развитието, но и за други теоретици.

За да бъдем възможно най-точни, разграничението между термините "биологичен пол" (sex) и "полова идентичност" (gender) не е толкова очевидно, както се смята, въпреки общия консенсус, че полът е биологически дефиниран, докато "половата идентичност" разкрива повече социална информация относно това, какво е допустимо във връзка с пола. Неотдавна, Алекс и съавтори (Alex et al., 2012) посочват, че в сферата на здравеопазването и медицината по-конкретно, тези термини може би имат нужда от повече пояснения, за да бъдат използвани правилно и безпогрешно в по-нататъшни изследвания на половата идентичност. Те посочват, че теоретиците на половата идентичност трябва открито да разграничават всички възможни трудно доловими или различни значения от дихотомичния възглед за биологичен пол - полова идентичност, тъй

като термините изглежда са по-скоро взаимосвързани, а не противоречащи си концепции. Нещо повече, половата идентичност трябва да бъде разграничавана от сексуалната ориентация, много често срещана грешка в култури с ограничен толеранс към алтернативни нагласи и изключващи социални норми.

Установено е, че малките деца започват да поставят етикет на база пол на приблизително 19-месечна възраст, като при момчетата това започва по-рано, сравнено с момчетата; поставянето на етикет може да доведе до полово-обусловени игри, което предполага, че приемането на половата дихотомия може да повлияе на половата типология дори преди 2-годишна възраст (Zosuls et al., 2009). Martin and Ruble (2010) представиха неотдавнашен преглед на пътищата на развитие, по които може да тръгне този процес, като поставят особен акцент върху устойчивостта на личностните различия в изграждането на половата идентичност в течение на времето от гледна точка на теорията за динамичните системи. Обикновено, до 5-годишна възраст, децата в предучилищна възраст избират родителя от своя пол като този факт важи както за момчетата, така и за момчетата, макар основната нужда от майчина грижа да е еднаква за двата пола приблизително до две-годишна възраст (Cole & Cole, 1996). Тази фаза може да бъде охарактеризирана чрез заместване на идеята "Аз искам да бъда близо до" с представата "Аз искам да бъда като...".

Полово обусловените поведения в предучилищните години са дори позиявени в продължително проучване на полово-обусловени стереотипи, свързани с външния вид, игри с преобличане, игри с играчки и сегрегация по полов признак в културно многообразни малцинства на деца от двата пола на възраст от 4 до 5 години. Трябва да се отбележи, че тези поведения стават все

по-закостенели с годините и този факт трябва да представлява въпрос за това, как взаимодействат етническата социализация и изграждането на половата идентификация (Halim, Ruble, Tamis-LeMonda & Shrout, 2013).

За да разберем по-добре изграждането на половата идентификация и как това може ползотворно да бъде постигнато чрез отказ от наложените в културата стереотипи, ние трябва да съберем повече информация за това, кога, как и точно при какви обстоятелства се изграждат половите стереотипи. Едно интересно изследване на Miller, Lurye, Zosuls and Ruble (2009) сочи, че има полови различия и такива в развитието при формулиране на полово-обусловени описания: по-подробно, те посочват, че а) момичетата и по-големите деца са склонни да представят по-голям брой стереотипи; б) момичетата са по-склонни да описват стереотипи, базирани на външния вид; а в) момчетата базират своите предубедени описания по-скоро на стереотипи за характерни черти/активност.

Цел на изследването: Като се взима предвид цялата цитирана по-горе литература, бе създаден стимул за изследване на начина, по който тези променливи взаимодействат в образователен контекст. След разглеждане на по-стара и по-съвременна литература, целта на настоящото изследване е да оцени процеса на социализация и придобиване на полова идентичност чрез използване на вълшебните приказки, като и двете предполагат силни стереотипни фигури. Нещо повече, смятало се е, че експерименталната интервенция, базирана на повтарящо се представяне на приказките, е подходяща за проучване дали има статистическо въздействие при представените социални поведения, социални проблеми, както и полова идентичност в периода след интервенцията. Заради родината на провеждащия експеримента и необходимостта от културна

перспектива, като най-подходящ за целите на изследването бе избран селски район в Гърция, с деца в предучилищна възраст.

Целта на тази дисертация е да изследва дали повтарящото се излагане на въздействието на класически вълшебни приказки може значително да повлияе на възприетите и наблюдавани полови роли на децата в предучилищна възраст от една страна, и дали преподавателите и родителите могат да забележат изменение в социалното поведение на децата в периода след интервенцията, от друга страна. И последно, тъй като семейната среда все още е най-силната социална институция, що се отнася до социални правила и изграждане на полова идентичност в предучилищна възраст, четвъртата хипотеза ще бъде, че всеки възможен ефект ще стане по-трудно доловим в семейна среда. Ето защо се приема хипотезата, че родителите биха оценили поведението на своите деца като същото в периода след интервенцията, що се отнася до социализация и полова идентичност.

Хипотеза: Според целта на изследването са формулирани следните хипотези в търсене на потвърждение дали вълшебните приказки наистина биха могли да повлияят на процеса на социализация и изграждането на половата идентичност при деца в предучилищна възраст. Ето защо се очаква, че след 2 месеца на непрекъснато излагане на едни и същи стимули (представяне на вълшебни приказки в разнообразни форми, избрани от преподавателите) качествените и количествените данни биха повлияли на процеса на социализация и изграждане на половата идентичност при децата според измерванията и интервютата, проведени с участниците.

Първата хипотеза е, че децата ще получат по-ясно потвърждение за социалните правила и ще се пригледат по-добре към сложни социални ситуации според измерването на социалното поведение. Има се предвид, че те ще създават по-малко проблеми със своето социално поведение и ще се приспособяват по-лесно към средата в класната стая.

На второ място, хипотезата е, че децата ще демонстрират по-силно изразена нагласа на полови стереотипи в периода след интервенцията, като момичетата ще бъдат повече повлияни в своите полово обусловени поведения и представи. С други думи, след излагането им на интервенция с вълшебни приказки, и двете групи деца ще покажат различни резултати в Скалата на половата идентичност като при децата от женски пол промяната ще е с по-голяма статистическа значимост.

Третата хипотеза ще бъде, че преподавателите биха оценили както децата от мъжки, така и децата от женски пол, като по-общителни и спазващи правилата в класната стая, както и като проявяващи по-стереотипно поведение според своята полова идентичност, така че интервенцията с вълшебни приказки би променила наблюдаваните поведения във връзка с половата и социална идентичност.

И последно, тъй като семейната среда все още е най-силната социална институция, що се отнася до социални правила и изграждане на полова идентичност в предучилищна възраст, четвъртата хипотеза ще бъде, че всеки възможен ефект ще стане по-трудно доловим в семейна среда. Ето защо се приема хипотезата, че родителите биха оценили поведението на своите деца

като същото в периода след интервенцията, що се отнася до социализация и полова идентичност.

Методи и материали: Извадката обхваща $N=100$ деца в предучилищна възраст, както момчета, така и момичета, на възраст 4-5 години, които посещават частна или държавна предучилищна форма на образование, които са привлечени за участие за целите на настоящото изследване. Класните стаи в училища с алтернативен социално-икономически статут в префектури Етолия и Акарнания, Гърция, са предпочитани, поради стандартното разпределение на демографските променливи. Набирането се извършва чрез произволен подбор измежду общото население на деца, които отговарят на следните критерии за включване: Участниците трябва да а) имат езикови умения, което означава да могат ефективно да общуват на гръцки език; б) нямат каквито и да е слухови или зрителни увреждания; в) нямат сериозни нарушения в развитието на нервната система; г) се въздържат от използване на психотропни лекарства; д) имат писменото съгласие на своите родители или основни попечители, както и от отговорния преподавател. За да може провеждащият експеримента да бъде допуснат до учебните помещения и да проведе изследването, бяха гарантирани необходимите потвърждения от гръцкото Министерство на образованието и местните власти.

Решението на родителите и преподавателите да дадат разрешение за участие на децата в предучилищна възраст в това изследване е доброволно и не оказва влияние върху образователните методи и резултатите, които всяко едно дете може да постигне. Тази информация, редом с останалата информация, представена в проекта на експеримента, етичния кодекс и информацията за

контакт, са предоставени на родителите/преподавателите в справочна брошура преди да подпишат формуляра за съгласие. Родителите бяха насърчени да отправят всякакви въпроси относно целите на изследването към провеждащите експеримента или да изискват актуализирана информация за резултатите на по-късен етап от изследването. Не се заплаща възнаграждение за участие в изследването.

Редица демографски променливи, касаещи родителите и училището, са записани с помощта на демографски формуляри и ще бъдат представени в раздела с резултатите. Разгледани са варианти като образователно ниво на родителите, заетост, етнически произход, район на местоживеене, здравни проблеми, сексуална ориентация и месечен доход. Що се отнася до детето, демографският формуляр съдържа няколко въпроса относно травматични събития до и при раждането, възможни здравни проблеми, поредност на ражданията в семейството, ежедневни навици, основни личностни характерни черти и извънкласни дейности. И последно, всяко училище бе оценено по отношение на място, ако спада към частния или държавния сектор, колко деца се помещават в класната стая, колко преподаватели се помещават в класната стая, какво е съотношението момчета/момичета в класната стая и дали се прилага специален образователен метод/система (особено по отношение на образователните методи и училищната политика за изграждане на половата идентификация).

Макар че извадката може да съдържа клинични под-извадки, изследването на клинична извадка не е включено в целите на това изследване.

Ето защо, може да се приеме, че клиничните случаи, ако има такива, са част от нормалното разпределение на произволна извадка.

Материали: Вълшебните приказки, които ще бъдат използвани за целите на настоящото изследване, са "Пепеляшка", европейска фолклорна приказка, публикувана за пръв път от Джамбатиста Базиле (1634 г.), "Красавицата и звярът", написана от Жан-Мари Льопринс дьо Бомон (1756 г.), "Снежанка", публикувана от Братя Грим (1854 г.), "Червената шапчица", чието по-добре познато издание е публикувано от Братя Грим през 1857 г., "Малкият принц", известната философска вълшебна приказка за деца и възрастни, написана от Антоан дьо Сент-Екзюпери (1943 г.), и "Снежната кралица", оригинална вълшебна приказка, написана от Ханс Кристиан Андерсен през 1844 г. Те ще бъдат представени на децата като първоначален стимул преди да се извърши психометрична оценка на процеса на социализация и придобиване на полова идентичност.

“**Пепеляшка**” е класическа вълшебна приказка, която се среща в много култури (Франция, Италия, Германия, Гърция, Корея, Китай, Индонезия, Малайзия, Филипини, Виетнам и Великобритания) в много алтернативни версии (Zipes, 2001). Един от много символи в нея е акцентът върху несправедливо потискане, последвано от великолепа награда на щастие. Сюжетът се развива около младо момиче, което живее при нещастни семейни обстоятелства на отхвърленост и пренебрегване, чиято съдба се преобръща: благодарение на поредица чудеса, тя среща красивия принц, който се влюбва в нея и иска ръката ѝ. Според системата за класификация на приказките на Аарне Томсън, Пепеляшка се определя като "преследвана героиня" (Uther, 2004).

Измежду многото алтернативни варианти, провеждащият експеримента избира изданието на Братя Грим в техния сборник с фолклорни приказки *"Вълшебни приказки на Братя Грим"* (1812 г.) : в този вариант, милата Пепеляшка е единственото дете на вдовец, който се оженва за зла жена с две проклети дъщери. Те открадват нейните красиви дрехи и я прокуждат в кухнята, където тя изпълнява тежки домакински задължения, носи дрипи и спи до камината (оттам и нейното име: "Пепеляшка" > пепел). Когато кралят организира празненство, на който принцът ще избере своята бъдеща съпруга, злата мащеха и доведените сестри отказват да вземат Пепеляшка с тях заради неугледния ѝ външен вид. Нейните сълзи на гроба на майка ѝ, обаче, сътворяват чудо, тя се преобразява и когато най-сетне пристига на бала и среща принца, той се влюбва в нея. Когато тя бърза да се върне в къщата, случайно изпуска една от стъклените си пантофки и принцът успява да я открие като използва пантофката. Накрая те се оженват и Пепеляшка е възнаградена за своя благ характер, своето търпение и упорство.

"Красавицата и звярът" е традиционна вълшебна приказка, написана за пръв път от френската писателка Габриел-Сюзан Барбо дьо Вилньов и публикувана през 1740 г. в *La Jeune Americaine et les contes marines*. Тя е редактирана и публикувана през 1756 г. от Жан-мари Льопринс дьо Бомон в *Magasin des enfants*. Следва да споменем, че "Красавицата и звярът" е адаптирана и използвана няколко пъти за телевизионни, театрални, кино и литературни цели през последните години. Заслужава си да се отбележи, че в "Красавицата и звярът" историята започва в градска среда, което е доста рядко

за онези времена и може да отразява социална промяна към статус и богатство (Tartar, 2017).

Сюжетът включва търговец с шест деца: най-младата и най-красива дъщеря се нарича Красавица. Когато след поредица от беди търговецът открива подслон във великолепен дворец, той яде и пие и се чувства окуражен. Независимо от това, той скоро открадва най-ценното притежание на мистериозния собственик - роза, която отнася за подарък на Красавица. Появява се отвратителен Звяр, който иска да накаже търговеца за неговото престъпление като иска красивата дъщеря да отиде в двореца като пленник. Когато търговецът се съгласява и най-сетне се връща у дома, Красавицата разбира за тайното условие и по свое желание се отправя към двореца на Звяра. Там, към нея не се отнасят като към пленник, а като към гост, който е добре дошъл: тя получава разкошни дрехи, нагостена е добре и всяка вечер води дълги разговори със Звяра. Всяка нощ Звярът я моли да се омъжи за него, но тя отказва, тъй като го приема само като приятел. Когато Красавицата започва да тъгува за дома, Звярът предлага тя да се върне у дома, но да се върне обратно в замъка точно след една седмица. Заблудена от своите сестри, обаче, които я убеждават да остане още един ден, тя пристига в замъка осем дни по-късно, където открива Звяра на неговия смъртен одър, постлан с рози. Опустошена от скръб, тя му казва, че го обича. Накрая магията, която тегне върху Звяра, е развалена, той се завръща като красив принц и те се женят, щастливи.

Снежанка Това е класическа немска вълшебна приказка, пълна с класически фантастични символи, като вълшебно огледало, отровна ябълка, джуджета, т.н. Тя е публикувана за първи път от Братя Грим през 1812 г. в първото издание на техния сборник "Вълшебни приказки на Братя Грим", като е окончателно завършена през 1985 г. от същите автори.

Историята започва преди Снежанка да се роди, когато нейната майка, Добрата кралица, случайно убожда своя пръст, докато шие, и няколко капки кръв падат на снега. Като се възхищава на комбинацията от цветове, тя си пожелава да има дъщеря с "кожа, бяла като сняг, устни, червени като кръв, и коса, черна като абанос." Тя ражда точно такава дъщеря, за каквато си е мечтала, но, за жалост, умира скоро след това. След няколко години, Добрият крал се оженва за своята втора съпруга, която е изключително красива, но завистлива и зла жена. Тя притежава вълшебно огледало, което пита всеки ден коя е най-красива на земята. Разбира се, огледалото винаги отговаря, че това е тя.

Огледалото продължава да радва Злата кралица с любезни отговори до деня, в който Снежанка се превръща в красива млада жена, и тогава огледалото отговаря, че кралицата няма равна по хубост, но Снежанка е най-красива на земята. След това, обзета от безмерен гняв, Злата кралица заповядва на един ловец да отведе Снежанка в гората и да я убие. Въпреки това, ловецът няма куража да стори това и когато Снежанка го моли да пощади живота ѝ и му обещава да живее скрита в гората, той я оставя да си тръгне. Снежанка открива седемте джуджета и решава да живее с тях и да им помага в домакинството. Когато Злата кралица открива чрез огледалото, че Снежанка е жива, тя се

преоблича и прави магии, за да я убие. За щастие, джуджетата я обичат много и я защитават и спасяват всеки път.

В своя последен зъл план, Злата кралица предлага отровна ябълка на Снежанка, преоблечена като жена на фермер. След кратко колебание Снежанка отхапва от отровната ябълка и пада безчувствена на земята. След като не успяват да ѝ помогнат, джуджетата я поставят в стъклен ковчег и потъват в траур. Наблизо минава принц, който вижда Снежанка полумъртва и убеждава джуджетата да я вземе със себе си, тъй като веднага се влюбва в нея. По пътя, един от носещите ковчега слуги се спъва, тогава Снежанка изплюва отровното парче ябълка, заседнало в гърлото ѝ, и се връща към живот. Накрая, Снежанка се омъжва за принца и те организират голямо тържество, на което са поканени всички, дори Злата кралица, която е принудена да танцува в чифт горящи обувки до края на дните си, като наказание за своята злина.

Друга класическа вълшебна приказка, която е претърпяла множество изменения и адаптации в хода на времето, е **"Червената шапчица."** Неотдавнашно изследване (Tehrani, 2013) установи чрез компютърен модел, че "Червената шапчица", както най-често е наричана приказката, се ражда през 1-ви век в Близкия изток, а не в Китай, каквато беше хипотезата преди. Това заключение е продукт на анализ на 58 версии на вълшебната приказка от различни региони, включително сюжетни линии и герои.

Най-ранната известна печатна версия се нарича "Le Petit Chaperon Rouge", и вероятно произхожда от френските фолклорни традиции през 17-ти век. Тя е част от сборника "Истории и приказки от минали

времена с поуки: Приказките на Майка ми Гъската” от 1697 г., от Шарл Перо. Както предполага заглавието, тази версия е както по-страшна, така и по-открито морализирана от по-късните. Червеният цвят на качулката, който има символично значение в много тълкувания на приказката, е детайл, въведен от Перо. В последствие, Братя Грим, след като приказката е разказана в своята немска версия (“Rotkäppchen”), изменят края на "Червената шапчица", описан от Перо, изглаждат по-мрачните места и създават по-добре известната приказка в окончателния вариант на "Червената шапчица" през 1857 г.

Сюжетът се върти около малко момиченце, което носи червено наметало (оттам и името), което трябва да занесе храна на своята болна баба, като трябва да премине през гората. Въпреки заръките на майка си да не се отклонява от пътеката, тя прави това и среща Големия лош вълк, който иска да изяде и нея, и храната в кошницата ѝ. След като тя откровено признава къде отива, той се опитва да я забави като ѝ предлага да набере малко цветя. Докато тя бере цветя далеч от пътеката в гората, вълкът изтичва до къщата на бабата, поглъща я жива и цяла, и заема мястото ѝ, преоблечен като бабата, за да подмами момиченцето. Когато Червената шапчица пристига, тя веднага забелязва разликите с баба ѝ и когато пита защо е толкова голяма устата на вълка, той скача към нея с вик "За да те изям по-лесно" и я поглъща. Скоро след това, обаче, той заспива, тогава млад дървосекач чува двата женски гласа, които викат за помощ от търбуха на вълка, и разрязва вълка със своята брадва, като ги изважда живи. Всички заедно пълнят тялото на вълка с тежки камъни: така че когато се събуди и опита да избяга, камъните го събарят и той умира.

Една от най-продаваните книги на всички времена е **"Малкият принц"**, написана от френския писател, поет и пионер-авиатор Антоан дьо Сент-Екзюпери, публикувана за първи път през 1943 г. като новела. Според Shattuck (2005) тя е преведена на над 250 езика (включително Брайл) навсякъде по света, което я прави четвъртата най-превеждана книга в света.

Макар да е създадена и илюстрирана като детска книжка, "Малкият принц" поставя редица теми и проблеми на възрастните хора (като самота, любов, загуба и приятелство) по най-символичен начин като повдига философски и социални въпроси в алегорична форма. Книгата е вдъхновена от пилотския опит на автора и неговия мироглед по време на Втората световна война в Северна Америка, където той е в изгнание и където неговото физическо здраве се влошава, а личният му живот преминава през добри и лоши моменти.

Сюжетът представя разказвача - отначало момче, останало неразбрано от възрастните, а в последствие - паднал пилот, чийто самолет се е приземил в пустинята Сахара, и един млад принц. Когато те се срещат, разказвачът изненадващо открива, че русият принц е единственият, който разбира стара негова рисунка на слон, погълнат от боа удушвач. Принцът го кара да нарисува овца, но разказвачът не успява. При третия си опит, разказвачът рисува кутия, твърдейки, че овцата е в кутията, и принцът много харесва рисунката. През времето, докато разказвачът поправя своя самолет, принцът описва своята планета-астероид с размер на къща, с три малки вулкана и няколко растения, като неговите ежедневни задължения са да изскубва боабабите, за да не преобърнат планетата, и да почиства вулканите. След това разказва романтичната история за своята любов към една роза: за това, как я пази със

стъклен похлупак, как нейната суетност се възползва от неговата доброта, за неговото решение да изследва вселената далеч от розата и за своята носталгия. Принцът продължава своя разказ с описание на своите посещения на други шест планети, всяка населена от един възрастен със своите особености: суетен човек, цар без поданици, материалистичен бизнесмен, пияница, потънал в самосъжаление, покорен фенерджия и един стар географ. В отговор на предложението на географа, принцът след това посещава планетата Земя, където среща нови обекти на интерес и знания: жълта змия, пустинно цвете, градина с розови храсти, мъдра лисица, железопътен стрелочник и търговец с чудотворно хапче.

В настоящото, разказвачът изслушва принца, който говори със змията и ѝ позволява да го ухапе. Притеснен, че принцът може би иска да умре, разказвачът отказва да го остави сам: принцът, обаче, го уверява, че ще прилича на умрял, но това ще е така, само защото неговото тяло е твърде тежко, за да бъде пренесено на любимия му астероид. След това принцът се отдалечава, позволява на змията да го ухапе и пада на земята без звук. На следващия ден разказвачът не успява да открие тялото на принца. Накрая той се обръща към читателите да се свържат с него незабавно, ако открият младия човек, който избягва да отговаря на каквито и да е въпроси.

Снежната кралица Това е оригинална вълшебна приказка, написана от Ханс Кристиан Андерсен (на датски: "Snedronningen") и публикувана за първи път през 1844 г. в "Нови вълшебни приказки (Сборник Том 1, Том 2). Конкретно тази класическа вълшебна приказка е вдъхновила хитовия филм "Замръзнало кралство" ("Frozen"), 3D компютърна анимирана музикална фантастична комедия, продуцирана и създадена от Walt Disney Animation Studios and Pictures през 2013 г.

Историята се състои от три обособени части. В първата част историята започва преди 2000 години, когато един трол и един магьосник създават прокълнато огледало, което има способността да кара хората, които гледат в него, да виждат най-лошото в света. Един ден, огледалото се разбива и парченца от него попадат на Земята. В настоящето, Герда и нейната майка откриват две момчета, Кай и неговия приятел, само в смразяващия студ. Кай и Герда стават приятели. Един ден, Кай и Герда говорят за Снежната кралица, факт, заради който вероятно Снежната кралица идва при прозореца на Кай и хвърля парченце от строшеното огледало в неговото око. От този ден насетне, Кай става ужасен и зъл, докато един ден той е подмамен от Снежната кралица, която го отвежда в своя леден дворец. Герда започва своето пътуване в търсене на ледения дворец и Кай, за да го спаси. С помощта на един гарван, тя се спасява от вещицата в омагьосаната градина и продължава своето пътешествие. Във втората част на историята, когато е в безопасност далеч от вещицата, Герда и гарванът пътуват към двореца, в който тя мисли, че се намира обичният ѝ Кай. Тя се втурва в една стая, мислейки че Кай е вътре, но там открива друго момче, принц, който се готви за своята сватба. Тя остава при кралското семейство,

докато един ден се качва на каляската и отпътува отново в търсене на Кай. Златото по каляската привлича разбойници, които спират кочияша и правят засада. Една добра разбойничка я спасява и тя е отведена в тяхното свърталище. Там ѝ разрешават да вземе елена на малката разбойничка и отново да продължи да търси своя приятел. В последната част, Герда се събужда в колибата на една финландка, която я отвежда при една лапландка, която знае пътя към двореца на Снежната кралица. Лапландката дава на Герда магическа отвара, която ѝ помага да се пренесе в ледения дворец. Вътре Снежната кралица я очаква, а Кай лежи неподвижно до нея. Водена от любовта си към Кай, Герда започва борба и успява да победи Снежната кралица и да отведе Кай в безопасност у дома.

За да бъде измерено социалното поведение, учителите и родителите на децата оценяват аспектите от цялостното социално поведение на децата преди и след повтарящото се излагане на стимулите на вълшебните приказки, като използват Скалата за поведение на децата (Ladd & Profilet, 1996). Тази скала включва част, като изолиране от връстниците, просоциално поведение и асоциално поведение.

Що се отнася до изграждането на половата идентичност, ще бъде използвана 34-точковата Скала за самооценка на половата идентичност на Еган и Пери (2001; Yu, Xie & Shek, 2012). Тя оценява полова типология, полова удовлетвореност, чувстван натиск за полов конформизъм и вътрешно групов фаворитизъм. Попълва се от самото дете.

Освен стандартизираните измервания, попълнени от родители, учители и самите деца, се прилага и форма на качествен метод: полуструктурирано интервю. Структурата и съдържанието на това интервю се създава от провеждащия експеримента въз основа на обхвата на настоящото изследване и служи единствено за целите на това изследване. Приема се, че ще допълни количествените данни, получени от въпросниците и ще произведе по-всеобхватен резултат във връзка с хипотезата.

Интервенцията се състои от излагане на следните стереотипни вълшебни приказки: Пепеляшка, Красавицата и звярът, Снежанка, Червената шапчица, Малкият принц и Снежната кралица. Социалното поведение на децата се оценява по Скалата за поведение на децата (Ladd & Profilet, 1996), докато техните полови роли се изследват с помощта на Скалата за самооценка на половата идентичност на Еган и Пери (2001). Нещо повече, количествените данни се допълват с качествени данни чрез полуструктурирани интервюта, проведени с децата, родителите и учителите.

Скала за поведение на децата. Тази конкретна скала е широко използван инструмент за оценка трудни поведения при децата и е част от Системата на Ахенбах за емпирична оценка (Achenbach & Rescorla 2001; 2000). Това изследване използва контролен списък в предучилищната група (CBCL/ 1 ½-5), който се попълва от родител/попечител, както и от учителя. Скалата измерва социалните, емоционални и поведенчески симптоми, пред които може да се изправи детето, с което се допълва всеки възможен диагностичен метод.

Скалата за поведение на децата се състои от твърдения за поведението на детето, напр., “Заплашва съученици” или “е агресивно дете”. Отговарящите се насърчават да отговарят по скалата на Likert, където 0=Невярно, 1=Понякога вярно, 2=Често вярно. Контролният списък за децата в предучилищна възраст обхваща 100 въпроса. Скалата е структурирана в групи от сходни въпроси, в резултат на които се формулират различни разстройства и техните резултати се сумират, за да дадат резултат за конкретното разстройство. Някои синдроми се сумират допълнително, за да се осигурят резултати за скалите на интернализиране и екстернализиране на проблеми. Също така се получава и общ резултат от всички въпроси. След оценката се предоставят таблици, посочващи нормална, гранична и клинична симптоматика.

Скала на половата идентичност. За оценка на изграждането на половата идентичност се използва Скалата за полова идентичност на Еган и Пери. (2001; Yu, Xie & Shek, 2012). Тя изразява количествено половата типология, половата удовлетвореност, чувствения натиск за полов конформизъм и вътрешно групов фаворитизъм. Тя се попълва от самото дете, това се счита за самоотчетно измерване и се попълва за около 20 минути. Инструментът бе

преведен на гръцки и отново преведен на английски език от група билингви според указанията на WHO за превод и адаптация на инструменти за психометрично оценяване за целите на настоящото изследване. В настоящата оценка, всяко дете бе помолено да: а) реши на кой от двата типа деца, описани в точката, то прилича повече, и да б) избере дали това решение е *Много вярно* или *Вярно до известна степен* за него. Скалата изглежда има благоприятни психометрични свойства, които представляват около 0.80 от коефициентите α на Кронбах за четирите скали при извадки с американски деца (Carver, Yunger & Perry, 2003).

Полуструктурирано интервю : Интервюто бе проведено от организатора на експеримента и обхваща всички категории в конкретната извадка: родители, учители и деца в предучилищна възраст. То включва отворени въпроси за няколко социални поведения, най-често представени във формата на хипотетични социални сценарии, и за полово-обусловени поведения - също предимно във формата на хипотетични социални сценарии. Преподавателите трябва да проследят интервюто за всяко дете в класната стая и да дадат лично мнение за всяко едно от тях. Въпросите са категоризирани в два лингвистични стила, съответно подходящи за възрастни и за деца. Всеки участник се насърчава да говори свободно и да отговаря откровенно според собствената си лична оценка.

Процедура: Според плана на изследването се очаква за анализ да бъдат избрани пет отделни класни стаи на деца в предучилищна възраст с приблизително 20 участника във всяка и с различен учител. След като всички родители са дали своето информирано съгласие за изследването,

преподавателите ще бъдат информирани за целите и методите на изследването. Ще се очаква те да участват в наблюденията на поведението на децата в предучилищна възраст, като са свободни да участват в различни дейности, както и да предприемат някои базови мерки и такива след интервенцията и да участват в интервютата.

В един по-структуриран вид, избраните вълшебни приказки ("Красавицата и звярът", "Пепеляшка", "Снежанка", "Червената шапчица", "Малкият принц" и "Снежната кралица") ще бъдат ежедневно представяни на децата във всички класни стаи и ще бъдат редувани за период от 2 месеца. Всеки ден предучилищният преподавател ще избира една вълшебна приказка, така че всяка вълшебна приказка да бъде представена равен брой пъти. Представянето се провежда в различни форми: разказване, представление, пеене, рисуване на героите, обсъждане, други дейности, базирани на сюжетните линии, избрани от преподавателите.

Учениците в предучилищна възраст ще бъдат периодично интервюирани в класните стаи от изследователския екип по теми като социални събития и взаимодействия, както и типични и нетипични полови роли; освен това, ще им бъде предоставена Скалата за полова идентичност.

Родителите на децата също участват в протокола като попълват демографските формуляри, необходимите базови въпросници и въпросници, попълвани след интервенцията, относно техните деца в предучилищна възраст, както и също провеждат полуструктурираното интервю.

Валидност и надеждност на структурните компоненти: Избраният въпросник е преминал проверка за валидност и надеждност. По-конкретно валидността на въпросника е потвърдена от факта, че всички скали и структурни компоненти са резултат от теоретичен анализ и са използвани в предишни изследвания на подобна или същата тема.

Освен това, надеждността касае способността на въпросника да измерва точно това, което има за цел да измерва. В допълнение, надеждността на въпросника е силно обвързана с повтаряемостта на резултатите. Измерването на надеждността се извършва със статистическата единица алфа на Кронбах, където стойности, по-големи от 0,70, могат да бъдат характеризирани като приемливи (De Vaus, 2007).

Анализ на данните: Анализът на данните се извършва със статистически софтуер за анализ на данни SPSS версия 23.0. Ще бъде използвана дескриптивна статистика за илюстриране на отговорите на респондентите за всеки въпрос, а инференциална статистика и по-конкретно корелационният тест на Пийърсън и т-тест за независими извадки бяха използвани за определяне на отношенията между различните променливи и отговора на изследователската хипотеза.

Резултати (таблиците не са включени в автореферата): **Скала на половата идентичност.**

Полова типология Таблица 1 представя отговорите на децата на изречения, свързани с половата типология. По-конкретно, по-висок процент от децата преди интервенцията посочват, че "Някои момичета/момчета наистина смятат, че някои неща, които обичат да правят в свободното си време, са сходни с това, което повечето момичета правят в свободното си време" (83%), докато след интервенцията по-висок процент от децата посочват, че "Някои момичета не смятат, че се вписват сред останалите момичета" (84%). Нещо повече, преди и след интервенцията изречението, посочено за най-вярно, е "Някои момичета не смятат, че нещата, които обичат да правят в свободното си време, са сходни с това, което повечето момичета обичат да правят в свободното си време, НО други момичета смятат..." (71% и 91%).

Полова удовлетвореност. Таблица 2 представя отговорите на децата на изречения, свързани с половата удовлетвореност. По-конкретно, преди интервенцията по-висок процент от децата посочват, че "Някои момичета никога не смятат, че за тях е прието да правят неща, които обикновено правят момчетата" (81%), докато след интервенцията по-висок процент от децата посочват, че "Някои момичета се дразнят, че от тях се очаква да правят някои неща, само защото са момичета" (84%). Нещо повече, преди и след интервенцията изречението, определено като по-вярно, е "Някои момичета биха искали да могат да правят неща, които обикновено само момчетата правят, НО други момичета никога не биха искали..." (66% и 83%).

Чувстван натиск. Таблица 3 представя отговорите на децата на изречения, свързани с чувстван натиск за полов конформизъм. По-конкретно, преди интервенцията по-висок процент от децата посочват, че "Някои момичета смятат, че техните родители биха се разстроили, ако искат да научат някоя дейност, която обикновено се извършва само от момчетата" (77%), докато след интервенцията по-висок процент от децата посочват, че "Някои момичета всъщност не се ядосват много, ако някой им каже, че се държат като момчета" (83%). Нещо повече, преди и след интервенцията изречението, посочено като по-вярно, е "Някои момичета наистина се ядосват, ако някой им каже, че се държат като момчета, НО други момичета не..." (80% и 71%).

Вътрешно групов фаворитизъм. Таблица 4 представя отговорите на децата на изречения, свързани с вътрешно групов фаворитизъм. По-конкретно, преди интервенцията по-висок процент от децата посочват, че "Някои момичета не мислят, че момчетата са по-справедливи от момчетата" (76%), докато след интервенцията по-висок процент от децата посочват, че "Някои момичета мислят, че момчетата не са по-приятелски настроени от момчетата" (77%). Нещо повече, преди и след интервенцията изречението, посочено като по-вярно, е "Някои момичета мислят, че момчетата са по-скучни от момчетата, НО други момичета..." (89% и 78%).

Обобщена скала за полова идентичност. Таблица 5 представя обобщена скала за полова идентичност преди и след интервенцията. По-конкретно, половата типология и половата удовлетвореност имат по-високи средни стойности след интервенцията, докато чувстваният натиск и вътрешно груповият фаворитизъм са с по-високи средни стойности след интервенцията.

Скала за поведение на децата.

Скала за поведение на децата (Учители).

Агресивно поведение спрямо връстниците (Учители). Таблица 6 представя отговорите на учителите на изречения, свързани с агресивното поведение спрямо връстниците (учители). По-специално, преди интервенцията учителите смятат, че децата по-често дразнят или досаждат на своите съученици (средно аритметично = 1.70), докато след интервенцията децата по-често продължават да притесняват или нараняват своите съученици, дори когато те са разстроени от това (средно аритметично = 0.80).

Просоциално поведение спрямо връстниците (Учители). Таблица 7 представя отговорите на учителите на изречения, свързани с просоциалното поведение спрямо връстниците (учители). По-конкретно, преди интервенцията учителите смятат, че децата по-често изглеждат загрижени, когато техните съученици са притеснени (средно аритметично = 0.90), докато след интервенцията децата по-често изслушват своите съученици (средно аритметично=1.80).

Обобщено агресивно и просоциално поведение спрямо връстниците (Учители). Таблица 8 представя обобщена скала за агресивно и просоциално поведение спрямо връстниците преди и след интервенцията. По-конкретно, учителите смятат, че агресивното поведение има много по-ниски стойности след интервенцията, докато просоциалното поведение спрямо връстниците също е с по-ниски стойности след интервенцията.

Скала за поведение на децата (Родители).

Агресивно поведение спрямо връстниците (Родители). Таблица 9 представя отговорите на родителите на изречения, свързани с агресивното поведение на децата спрямо връстниците (родители). По-конкретно, преди и след интервенцията родителите смятат, че децата заплашват своите съученици (средно аритметично 1.15 и 0.78).

Просоциално поведение спрямо връстниците (Родители). Таблица 10 представя отговорите на родителите на изречения, свързани с просоциалното поведение спрямо връстниците (родители). По-конкретно, преди и след интервенцията родителите смятат, че децата изглеждат загрижени, когато техните съученици са притеснени (средно аритметично =1.02и 1.41).

Общо просоциално и агресивно поведение (Родители) Таблица 11 представя общата скала за агресивно и просоциално поведение спрямо връстниците преди и след интервенцията. По-конкретно, родителите смятат, че агресивното поведение има много по-ниски стойности след интервенцията, докато просоциалното поведение спрямо връстниците има по-високи стойности след интервенцията.

Анализ на данните: Анализът на данните достигна до следните констатации. По-конкретно, половата типология и половата удовлетвореност имат по-високи средни стойности след интервенцията, докато чувстваният натиск и вътрешно груповият фаворитизъм са с по-високи средни стойности след интервенцията. Нещо повече, учителите смятат, че агресивното поведение има много по-ниски стойности след интервенцията, докато просоциалното поведение спрямо връстниците също е с по-ниски стойности след интервенцията, както и родителите смятат, че агресивното поведение има много по-ниски стойности след интервенцията, докато просоциалното поведение е с по-високи стойности след интервенцията.

Освен това, въз основа на изследователската хипотеза, може да се заключи, че:

Хипотеза 1: Децата ще получат по-ясно потвърждение за социалните правила и ще се пригледят по-добре към сложни социални ситуации според измерването на социалното поведение.

Може да се каже, че:

- Фазата на изследването е определящ фактор за нивото на половата типология. По-конкретно, нивото на половата типология е по-високо след интервенцията, отколкото преди нея.
- Фазата на изследването е определящ фактор за нивото на половата удовлетвореност. По-конкретно, нивото на половата удовлетвореност е по-високо след интервенцията, отколкото преди нея.
- Фазата на изследването е определящ фактор за нивото на чувствания натиск за полов конформизъм. По-конкретно, нивата на чувстван натиск за полов конформизъм са по-високи преди интервенцията, отколкото след нея.
- Фазата на изследването е определящ фактор за нивото на вътрешно груповия фаворитизъм.

Следователно първата хипотеза е частично доказана.

Хипотеза 2: Децата ще демонстрират по-силно изразена нагласа на полови стереотипи в периода след интервенцията, като момичетата ще бъдат повече повлияни в своите полово обусловени поведения и представи.

Може да се каже, че:

- Полът е определящ фактор за нивото на половата типология. По-конкретно, нивото на половата типология е по-високо при момчетата, отколкото при момчетата.
- Полът е определящ фактор за нивото на половата удовлетвореност. По-конкретно, нивото на половата удовлетвореност е по-високо при момчетата, отколкото при момчетата.
- Полът е определящ фактор за нивото на чувствания натиск за полов конформизъм. По-конкретно, нивата на чувстван натиск за полов конформизъм са по-високи при момчетата, отколкото при момчетата.
- Полът е определящ фактор за нивото на вътрешно групов фаворитизъм. По-конкретно, нивото на вътрешно групов фаворитизъм е по-високо при момчетата, отколкото при момчетата.

Следователно втората хипотеза е доказана.

Хипотеза 3: Преподавателите биха оценили децата както от мъжки, така и от женски пол, като по-общителни и спазващи правилата на класната стая, както и по-стереотипно настроени в зависимост от тяхната полова идентичност.

Може да се каже, че нивата на агресивно поведение спрямо връстниците са по-високи преди интервенцията, отколкото след нея, докато фазата на изследването не е определящ фактор за нивото на просоциално поведение спрямо връстниците. Следователно четвъртата хипотеза е частично доказана.

Хипотеза 4: Родителите биха оценили поведението на своите деца като подобно в периода след интервенцията, що се отнася до социализация и полова идентичност.

Може да се каже, че фазата на изследването е определящ фактор за нивото на агресивно и просоциално поведение спрямо връстниците. По-конкретно, родителите смятат, че нивата на агресивно поведение спрямо връстниците са по-високи преди интервенцията, отколкото след нея, докато нивото на просоциално поведение спрямо връстниците, е по-високо след интервенцията, отколкото преди нея. Следователно четвъртата хипотеза е доказана.

И последно, бе установено, че:

- Има силна положителна връзка между половата типология и половата удовлетвореност.
- Има силна положителна връзка между половата удовлетвореност и чувствания натиск за полов конформизъм.
- Има силна положителна връзка между чувствания натиск за полов конформизъм и вътрешно груповия фаворитизъм.

Дискусия: Смята се, че вълшебните приказки просто спомагат социализацията на децата, тъй като те ги информират за това, какво обществото очаква от индивидите като социално поведение или полова идентичност. Ето защо децата, особено най-малките в предучилищна възраст, могат да бъдат донякъде инструктирани да се държат по определени социално одобрени начини. Този факт ни помага да разберем

защо вълшебните приказки се използват така често в предучилищното образование. Литературата предполага, че повтарящо се излагане на класически вълшебни приказки, съдържащи стереотипни социални или полови роли, може да повлияе не само на самочувствието на децата, но и на тяхното приемане на техните способности и потенциал, както и на способностите и потенциала на другите (Demarest & Kortenhau, 1993). Що се отнася до половата идентичност конкретно, наративите могат да осигуряват редица променливи за това, какво се очаква от мъжа или жената във връзка с характерни черти, поведение или дори професия (Rice, 2000). Трябва да се подчертае, че

вълшебните приказки обикновено прекалено опростяват половите роли, факт, който може да доведе до възпроизвеждане на стереотипи, свързани с половете (Demarest & Kortenhau, 1993).

В този ред на мисли, настоящото изследване има за цел да проучи дали има взаимовръзка между повтарящото се излагане на представените вълшебни приказки и промяна в придобиването и приемането на социална роля и полова идентичност сред децата в предучилищна възраст. Както бе предвидено в раздела с хипотези, тази взаимовръзка бе потвърдена и би повдигнала изследователски въпроси за по-нататъшно проучване, както и въпроси за разглеждане във връзка с гръцката образователна система и нейните обичайни методи на индиректна социализация.

По-подробно, първата хипотеза е, че децата ще бъдат по-добре социално адаптирани след интервенцията с вълшебните приказки, което бе наблюдавано

и измерено от преподавателите и родителите. Наистина, поведенческите проблеми във връзка със социалните правила са по-малко както при момчетата, така и при момичетата. Второ, очакваше се децата да демонстрират по-силно изразено отношение на полови стереотипи след излагането на вълшебните приказки: Тази хипотеза бе потвърдена също, като при момичетата се наблюдава по-голяма статистическа значимост. Третата хипотеза предвижда, че учителят ще оцени както момичетата, така и момчетата, като социално по-приобщени в средата на класната стая, както и по-стереотипно ориентирани според тяхната полова идентичност. Въз основа на комбинацията от измервания и качествени данни, преподавателите потвърждават по-добро социално приспособяване, от една страна, и по-ясно изразени полого-обусловени типични поведения, от друга страна, в периода след интервенцията. Последната хипотеза предвижда, че всеки ефект на социалните и полови роли ще бъде по-трудно различим в семейна среда, така че родителите няма да установят големи статистически разлики в техните измервания от преди и след интервенцията. Този факт също бе потвърден от статистическия анализ: родителите не правят разлика между своите измервания, което до голяма степен сочи, че промените са фини, като са по-обвързани с класната стая и по-забележими в групата на връстниците.

Бъдещи изследвания

Евентуален продуктивен експериментален проект в тази област може да бъде проучване на вълшебните приказки във връзка със социалните и половите стереотипи с по-лингвистична насоченост. В тази връзка, може да се направи

лексикален анализ на някои вълшебни приказки, така че да се установи точно кои елементи може да доведат до горепосоченото заключение за възпроизвеждане на стереотипните нагласи.

Друг възможен път на едно бъдещо изследване може да е сравнението на резултатите на отношението между вълшебните приказки и възпроизвеждането на стереотипни социални поведения между различните възрастови групи. По-подробно, би било интересно да се ползва същата извадка в дългосрочно изследване, за да се наблюдава как всеки ефект може да бъде проследен последователно във времето. В друг ред на мисли, може да се направи сравнение между ученици в предучилищна и начална училищна възраст, за да се определи дали вълшебните приказки могат да се отразят по същия начин на децата с различен умствен капацитет и житейски опит.